

Ми ж один народ?

Українська і російська ідентичність в Україні перед російським вторгненням

Герд Хентшель, Ольденбурзький університет

З 24 лютого українці Німеччини чують від багатьох росіян зі свого оточення слова співчуття і навіть вибачення за те, що можновладці з московського Кремля роблять з Україною та її народом. Ті, хто це висловлює, підкріплюють своє співчуття твердженням «Ми ж один народ». В однієї із моїх співробітниць в Інституті славістики, яка неодноразово чула цю фразу, це викликало, особливо в перші дні, обурення і різке неприйняття, оскільки цей аргумент про «етнічну єдність» є частиною репертуару Володимира Путіна.

Позірна, дифузна «етнонаціональна» єдність служить йому аргументом приналежності України та Білорусі до Росії – в будь-якій формі, але, безперечно, централізовано контрольованій Москвою.

Таке ставлення поширене в Росії, про що також зазначила російська письменниця Людмила Уліцкая у *Frankfurter Allgemeine Zeitung* від 3 березня цього року.

Навіть померлий у 2008 році російський письменник Олександр Солженіцин, який був шанованим на Заході дисидентом, з огляду на розпад Радянського Союзу палко виступав за державну єдність росіян, білорусів та українців. Але він також чітко сказав: «Однак, якщо український народ справді хоче відокремитися [від Росії] — то ніхто не посміє утримувати його силою». Незважаючи на свої аргументи за державну єдність, деякі з яких останніми тижнями також увійшли до путінського перекичування історії,

Солженіцин визнає за українцями як статус народу, так і право на державну незалежність. Диктаторська Росія сьогодні хоче знищити і те, й інше за допомогою насильства.

Що зараз думають з цього приводу українці? Інформацію про це дають три наукові проекти Ольденбурзького університету. Частина даних була отримана на основі опитування, яке проводилося в Центральній Україні у 2014 році, тобто незабаром після анексії Криму. Друге опитування було проведено у 2020 та 2021 роках у трьох областях на узбережжі Чорного моря. Загалом у дослідженнях брали участь 2600 випадково відібраних респондентів. Наші дослідження щодо Центральної та Південної України показують наступне:

Вісім-дев'ять із десяти респондентів вважають себе окремою українською нацією, суттєвих регіональних відмінностей немає. Проте один-три з десяти респондентів не вважають цю окремішність «необмеженою». Дещо частіше такої думки дотримувалися респонденти в областях поблизу російського кордону або в Херсонській області, що знаходиться на північ від Криму. Відповіді на дещо інакше сформульоване питання, чи можна бути українцем і росіянином водночас, менш однозначні. До половини, але не менше ніж п'ята частина опитаних вказують на те, що подвійна приналежність вважається можливою. Тут даються взнаки як традиційно сильніша орієнтація на Росію, так і тісніші контакти з сусідньою Росією Півдня, а також сходу Центральної України, ніж це є у більш західних областях країни.

Поглянемо на культуру: у деяких областях лише половина опитаних бачить різницю між українською та російською культурами – наприклад, на узбережжі Чорного моря чи в більш аграрних областях на півночі та в центрі України. Проте в інших, більш урбанізованих областях, наприклад, Харківській та Дніпропетровській, майже три чверті опитаних бачать цю різницю.

Ким же вважають себе тепер респонденти: українцями, росіянами чи і тими й тими одночасно – також різною мірою? Відповіді є складними, але деякі речі можна виділити: більшість опитаних – від половини до більш ніж чотирьох п'ятих – відчують себе беззастережно українцями і зазвичай так само беззастережно не відчують себе росіянами, рідше «скоріше не росіянами». У 2014 році, незважаючи на анексію Криму, багато респондентів все ще говорили про «три братні народи». У 2020-2021 роках цього майже не було чути. Деякі старші українці з радянською соціалізацією кажуть, що саме Путін зробив їх українцями.

Щодо питання про незалежність України як держави: явна більшість у всіх областях відкидає державне об'єднання з Білоруссю та Росією, яке свого часу було ідеалом Солженіцина, а тепер – Путіна. Лише від 5 до 25 відсотків могли б погодитися на такий союз, але із застереженнями, а не беззастережно. Це також стосується традиційно більш

орієнтованих на Росію областей, таких як Харківська та три області на Чорному морі. Німецькі телевізійні ЗМІ, які транслювали перед нападом декілька інтерв'ю з мешканцями Харкова, радше натякали на готовність харків'ян до об'єднання з Росією.

Сьогодні, після кількох тижнів війни з її тисячами загиблих, відмова від такої союзної держави, безсумнівно, буде ще більшою, а етнічно-національне відмежування українців від Росії сьогодні, безперечно, ще чіткіше.

Якби значна частина російського населення все ж таки дотримувалася переконання, що «ми один народ» і віддавала перевагу спільній «загальноросійській» державі, то це був би не більш ніж один із багатьох етнічно-національних антагонізмів у Європі, які можна і необхідно розглядати в політико-демократичній і науковій площині. Проте лише доти, доки, в дусі Солженіцина, визнається право на самовизначення і уникається насильства. Та путінський режим відкидає право на самовизначення і застосовує криваве насильство. Проте нинішня трагедія в Україні не ґрунтується на ворожнечі між народами України та Росії, незважаючи на деякі протилежні точки зору. Але, на жаль, зараз така ворожнеча може розвинутиися.

Проф. д-р Герд Хентшель – професор слов'янського мовознавства в Ольденбурзькому університеті та експерт з мовних і культурних зв'язків між Росією й Україною

Переклад з німецької Олесі Палінської